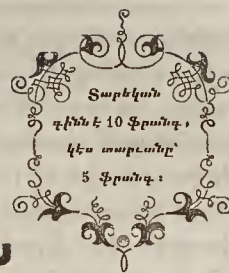

ԵՐԻՐԱՊԵՏ

Օ Ր Ա Գ Ի Ր Ը Ն Տ Ա Ն Ե Կ Ա Ն

Թ Ի Ի 26.

1862

Ե. ՀԱՏՈՐ

Գաղղիայի երեւելի քա-
ղաքագետները՝ 1848ին
վեր:

(Զարուհի-հիւն:)

Երեւելեան պատերազմին սկիզ-
բէն մինչեւ վերջը արեւմտեան
տէրութեանց գլխաւոր ջանքը
Ռուսիայի դէմ ընդհանուր եւրո-
պական դաշնակցութիւն մը կազ-
մել էր: Երբ որ ՂԱստրիա եւ

ՂԱստրիա իրենց կողմը պատերազ-
մին մասնակից ընելն անկարելի եղաւ, սկսան ջանալ
որ գոնէ քանի մը փոքր տէրութիւններ իրենց կողմը
շահին: Աս վախճանաւ 1855ին Յունուարի 26ին Գաղ-
ղիա ու Անգղիա Սարգիսիայի հետ դաշնագրութիւն
ըրին, որով ետքինն ինք զինքը կը պարտաւորէր Ռու-
սական պատերազմին համար 15,000 օգնական զօրք
տալ: Ասիկայ միանգամայն Աստրիայի դէմ թշնամու-
թեան ցոյց մըն էր, մանաւանդ եթէ՝ ինչպէս հաստա-
տութեամբ կը զըցուի՝ արեւմտեան տէրութիւնք եւ
առանձինն Գաղղիա, Սարգիսիայի խոստացած ըլլան,
ետքէն Իտալիայի նկատմամբ ունեցած գաղափարնե-
րուն օգնելու: Հաղիւ ասոր վըստ քանի մը ամիս ան-
ցած էր, նոյն տարին Նոյեմբերի 2ին Գանրոպէր սպա-
րապետին գործակցութեամբը նոյնպիսի դաշնագրու-
թիւն մ'ալ արեւմտեան տէրութեանց ու Շուէտի մէջ
գրուեցաւ, որով Շուէտ կը խոստանար իր երկիրնե-
րուն ամենեւին մէկ մասը Ռուսիայի չտալ, եւ եթէ
Ռուսիա այսպիսի բան մը իրմէ պահանջելու ըլլայ,
անմիջապէս դաշնակցաց ծանուցանել, որոնք նոյն պա-
հանջման զինու զօրութեամբ դէմ դնելու պարտաւո-
րութիւնը վրանին կ'առնէին: Աս ամէն բաներէն կը
կարծուէր որ ալ անկէ ետքը Անգղիայի արեւելեան
ծովուն մէջ ունեցած յաղթ նաւատորմիղը սաստիկու-
թեամբ գործելու պիտ'որ սկսի:

Սակայն Սեւաստօբոլին իյնալէն ետքը, Նաբո-
լէոն խաղաղութիւն ընել կը բաղձար, վասն զի պա-

տերազմին երկրննայն ամէն կողմանէ Գաղղիայի վնա-
սակար կը սեպէր: Եւ թէպէտ Անգղիա ասոր այնչափ
հաւան չէր, բայց քանի որ Գաղղիա՝ որն որ աս պա-
տերազմին մէջ ամենէն աւելի գործած էր, խաղաղու-
թիւն կ'ուզէր, եւ Ռուսիա ու գրեթէ բոլոր մէկալ
տէրութիւնք նոյնին կը բաղձային, Անգղիա առանձին
չէր կրնար ասոր արգելք ըլլալ: Ուստի եւ 1855ին
վերջերը խաղաղութեան բանակցութիւնները սկսան:
Նախ Գաղղիա ու Աստրիա 1855ին Նոյեմբերի 14ին
գրութեան մը ստորագրեցին, որով Աստրիա կը
խոստանար, որ եթէ Ռուսիա չընդունի ան խաղաղու-
թեան պայմանները՝ զորոնք ինք Աստրիա արեւմտեան
տէրութեանց հաւանութեամբը պիտի առաջարկէր,
ինք ալ դեսպանը Բեդերսպուրկէն ետ կանչէ: Աս
գրութեան ստորագրուելէն ամիս մը ետքը Աստրիա
Էստէրհազը կոմսին ձեռքովը Ռուսիայի վերջնագիր մը
խաւրեց, որուն Ռուսիա քիչ մը ընդգիմութիւն
ցուցնելէն ետքը, կատարեալ հաւանեցաւ: Հետեւեալ
տարւոյն Փետրուարի 1ին, չորս մեծ տէրութեանց ու
բարձրագոյն Գրան դեսպաններն արձանագրի մը ստո-
րագրեցին, որով կ'որոշուէր որ երեք շաբաթ ետքը
Փարիզ, նոյն տէրութեանց երեսփոխաններէն կազ-
մուած ժողով մը գումարելով՝ խաղաղութեան պայ-
մանները հաստատուին: Իրօք դեսպանաժողովը նոյն
ամիս 23ին Փարիզ բացուեցաւ, Գաղղիայի արտաքին
գործոց պաշտօնեայ Վալեւսքի կոմսին զահեղիցու-
թեամբը: Ինչպէս՝ գրեթէ բոլոր մեծ տէրութեանց
պատերազմը վերջացնելու համար ունեցած բաղձան-
քէն կրնար ենթադրուիլ, գրեթէ առանց դժուարու-
թեան ամէն խնդիրներու վըստ դիւրաւ միաբանեցան,
եւ 1856ին Մարտի 30ին Փարիզի խաղաղութեան դա-
շնքը ստորագրուեցաւ:

Սակայն խաղաղութեան դաշնաց գործագրու-
թեան որ եկան, զանազան դժուարութիւններ երեւան
ելլելով, հարկ եղաւ Փարիզ երկրորդ դեսպանաժո-
ղով մը գումարել: Աս դժուարութիւնները գլխաւո-
րաբար սահմաններու որոշման եւ Գանուբեան իշ-
խանութեանց ներքին կարգաւորութեան նկատմամբ
էին: Ռուսիա Պետարաբիայի Պոլկրատ քաղաքն ու
Օձի կղզին իրեն պահել կը բաղձար. իսկ Գուռը

նոյններն առնուլ կ'ուզէր: Ռուսիա խնդրեց որ Փարիզի դեսպանաժողովը նորէն գումարելով, աս խնդիրն որոշէ: Դեսպանաժողովոյն մէջ Գաղղիա Ռուսիայի պահանջումն իրաւացի ճանչցաւ, եւ քիչ մնաց Պոլսէն քաղաքն ու Օձի կղզին Ռուսիայի պիտի տրուէր: Բայց Անգղիա, որն որ Ռուսիայի պահանջմանց հակառակ էր, յայտնեց որ ինք Սեւ ծովէն չ'իջեր, մինչեւ որ խնդիրը չորոշուի: Աւստրիա ալ՝ որն որ աս խնդրոյն մէջ Անգղիայի հետ միաբան էր, իր զօրքերը Դանուբեան իշխանութիւններէն չհանեց: Գաղղիայի իսկզբան բռնած հակառակ ընթացքին պատճառաւ, խնդիրը հազիւ 1857ին Մարտի 30ին Ռուսիայի կամաց հակառակ որոշուեցաւ: Աս առթով յայտնի տեսնուեցաւ, մէկ կողմանէ Աւստրիայի ու Անգղիայի ու բարձրագոյն Դրան մէջ եղած սերտ միաբանութիւնը, եւ մէկալ կողմանէ Գաղղիային Ռուսիայի հետ միաբանած ըլլալը:

Նոյնն ասկէ աւելի յայտնի կերպով տեսնուեցաւ Դանուբեան իշխանութեանց խնդրոյն մէջ: Գաղղիա Վիեննայի դեսպանաժողովոյն մէջ առաջարկած էր, որ Վալաքիա ու Մոլտաւիա միանալով՝ մէկ իշխանութիւն ըլլան, Եւրոպայի վեհապետական տնտրուն մէկէն ժառանգական իշխանի մը տակ: Բայց աս առաջարկութեան վրայ նոյն ժամանակ ամենեւին խօսք չեղաւ: Արեւելեան պատերազմը ըմբռնալէն ետքը, Գաղղիա խնդիրը նորէն երեւան հանեց, եւ իրեն համախոհ էին, Ռուսիա, Պրուշ ու Սարդինիա: Իսկ Աւստրիա, Անգղիա ու Օսմանեան տէրութիւնը նոյնին հակառակ էին: Ետքինը յայտնի ըսած էր որ ինք չ'իյնար հաւանիլ երկու իշխանութեանց միանալուն, վասն զի ասով ան երկիրները գրեթէ իրմէ անկախ կ'ըլլան, որով մեծապէս կը վնասի իր ամբողջութիւնը՝ զորն որ դաշնադիր տէրութիւնք երաշխաւորած էին: Խնդիրը վերջացընելու համար միաբանեցան որ Կոստանդնուպոլիս մասնաժողով մը գումարուի, բարձրագոյն Դրան երկու իշխանութեանց Տիվաններուն (ազգային ժողովքին) գումարուելուն նկատմամբ հանած հրովարտակը քննելու համար: Նոյնը ետքէն Վալաքիայի ու Մոլտաւիայի տեղակալներուն ալ պիտի խաւրուէր, անոնց բաղձանքն ալ իմանալու համար: Գաղղիայի կողմանէ Կոստանդնուպոլիս խաւրուեցաւ Պր. Թուլէնէլ, որն որ ամենայն եղանակաւ կը ջանար Դուռը Գաղղիայի կամքին հպատակեցընել: մէկալ կողմանէ Պր. Դալերան իբրեւ Գաղղիայի գործակալ երկու իշխանութեանց մէջ ճամբորդութիւն մ'ըրաւ: Յամի 1857ին Փետրուարի 5ին Մոնթեթօ յայտնի ծանոց որ Գաղղիա երկու իշխանութեանց միանալը կ'ուզէ: Աւստրիա եւ Անգղիա բարձրագոյն Դրան կ'օգնէին Գաղղիայի պահանջման չղիջանելու: Նոյն միջոցին Մոլտաւիայի մէջ ընտրութիւնք կ'ըլլային, եւ ընտրուողներուն մեծ մասը միաւորութեան հակառակ կողմակցութեանէն էին: Ասոր վրայ միաւորութիւն ուզող չորս տէրութիւնք, Գաղղիա, Ռու-

սիա, Պրուշ ու Սարդինիա, Դրան հետ դեսպանական հաղորդակցութիւննին կտրեցին եւ Դուռն պահանջեցին որ ան ընտրութիւններն ոչնչացընէ: Խիստ ծանր հետեւութիւն կրնար ունենալ աս դէպքը՝ եթէ նոյն միջոցին Նաբոլէոն կայսրը Օղպոն քաղաքն Անգղիայի թագուհւոյն այցելութիւն մը ընելով, Անգղիայի դահլիճը տեղի տալու չստիպէր: Նոյն տարւոյն Օգոստոսի 20ին Գաղղիայի պաշտօնական ըրազիրը հրատարակեց որ բարձրագոյն Դուռը Մոլտաւիայի ընտրութիւններն անվաւեր կը համարի: Բայց թէ Նաբոլէոն ինչ խոստացած է Անգղիայի տեղի տալուն փոխարէն, մինչեւ հիմայ չ'իմացուեցաւ: Հաւանական կ'երեւայ որ իշխանական ցեղէ մէկը դնելու դադարը զոհած ըլլայ: Միայն աս ստոյգ է՝ որ աս ամէն գործողութիւնները չէ թէ Գաղղիայի պաշտօնէի մը, այլ նոյն իսկ կայսեր անձնական քաղաքագիտութեան արդիւնքներն են, որն որ երթալով միշտ աւելի բացայայտ երեւան կ'ելէր*:

Արեւելեան պատերազմէն ետքը Նաբոլէոն իր բարձրութեան ծագը հասած էր: Ինք՝ որ մէկ երկու տարի յառաջ գրեթէ շնորհքի մը պէս նկատած էր, ուրիշ տէրութիւններուն ղեկքը Գաղղիայի վեհապետ ճանչնալը, ալ նոյն ատեն իբրեւ Եւրոպայի ամենէն մեծ ու զօրաւոր վեհապետը կը համարուէր: Ինքն էր՝ որ Ռուսիայի դէմ յաղորդութեամբ պատերազմ վարելէն ետքը, Անգղիայի կամաց հակառակ իրեն նաեւ խաղաղութիւն շնորհած էր, որով եւ Անգղիան պզտիկ ձգեց: Ինք Անգղիայի ու Ռուսի կառավարութիւններուն աղաչելով, Նեօշադէլ գաւառին պատճառաւ, Պրուշի ու Հելլենտիայի մէջ ծագած երկպառակութիւնը վերջացուց: Բիւշ մը ետքը Պարսից արտաքոյ կարգի դեսպան Ֆերուս խանը Փարիզ գալով, կայսրը զինքն ունկնդրութեան ընդունեցաւ, որուն վրայ անմիջապէս լուեցաւ թէ Պարսից ու Անգղիացւոց մէջ խաղաղութիւն հաստատուէր է: Անգղիացւոց ճենաց դէմ բացած պատերազմին մասնակից եղաւ, եւ արտաքոյ կարգի գործակալ մը խրկեց ճենաստան: Յամի 1857ին Սեպտեմբեր 25ին Սդուգարդ Ռուսի Աղեքսանդր կայսեր այցելութիւն մ'ըրաւ եւ Խտալիայի խնդիրն եփեց:

Անգղիական-ճենական պատերազմին ժամանակը Գաղղիայի կողմանէ ճենաստան խրկուող արտաքոյ կարգի գործակալն էր, Յովհաննէս Բարթոլոմէ Կոմս Գր. Կրոն: Աս Գաղղիայի ամենէն ծեր դեսպանագետը, ծնաւ 1783ին Փետրուարի 8ին: Իր քաղաքական ընթացքը կը սկսի Գաղղիայի մէջ թագաւորութեան հաստատուելէն ետքը, որ միջոցին Սեպուհ եղաւ: Յա-

* Աս արեւելեան պատերազմին եւ մասնաւոր անոր սկիզբէն մինչեւ վերջը խաղաղութեան դեսպանագիտական ծառուկ ու յայտնի խաղերուն վրայ ընդարձակ տեղեկութիւններ կը գտնուին Պարսի-Եւրոպական Բաղադրական Եւրոպական Դրոշման ըստած գրքին մէջ. Վիեննա, 1860. Հատոր Դ. 343—431:

մին 1834ին Մեքսիկոյ Գաղղիայի դեսպանատան մէջ քարտուղար էր, ուսկից քիչ մը ետքը իբրեւ գործակատար Պոկոգա խրկուեցաւ: Ուրուկուայի ու Պուէնոս Այրէսի դժուարին խնդիրներուն մէջ իր քաղաքագիտական տաղանդը ցուցուց: Յամի 1849 Անգղիա գնաց, ուսկից հետեւեալ տարին յունական-անգղիական խնդրոյն պատճառաւ Աթէնք խրկուեցաւ: Գաղղիա դառնալէն ետքը՝ Գաղղիայի ու Սպանիայի սահմաններն որոշելու պաշտօնն իրեն յանձնուեցաւ, զորն որ 1856ին Գեկեմմէքի 2ին Սպանիայի ու Գաղղիայի մէջ դրուած դաշնադրութեամբ յարողութեամբ կատարեց: Յաջորդ տարին Անգղիայի Լորտ Էլճին գործակալին հետ ճենաստան խրկուեցաւ, ուր 1857ին Յունիսի 27ին Թիէն-սղինի դաշնադրութեան ստորագրեց, եւ քիչ մը ետքը Հոկտեմբերի 9ին Ճաքոնի հետ ալ բարեկամութեան դաշինք հաստատեց: Յամին 1859ին ծերակուտի անդամ եղաւ, եւ 1860ին ճենաց դէմ եղած երկրորդ արշաւանքին մասնակից եղաւ, ու խաղաղութեան հաստատուելէն ետքը, եօթմասուն ութ տարեկան ծեր հասակին մէջ, իբրեւ Գաղղիայի առաջին դեսպան Փէքինի մտաւ:

Պիոյի շարունակութիւն:

ԲՆԱԳԱՏՄԵԿԱՆ

Մարդկային կենաց տեղողորմիւնը:

(ԱԵՐԸ):

Ե. Իրկայնակեցութեան հինգերորդ հիմն է՝ նախնայնութիւնը: Եւ թէպէտ աղէկ բնական զբոսնիւն. որով մարդուն վրայ ամէն կորսուածին պակասութիւնը, որն որ անդադար կ'ըլլայ, ըստ պատշաճի կը լեցուի կամ տեղը կու գայ: Աս բանս նախնայնութեան հատուածին մէջ գրածներնու համեմատ՝ աղէկ մարտողութեան ու արեան հանդարտ ու միակերպ շրջանին վրայ կը կայանայ: Բայց ասկից ի զատ նոյն վախճանին համար հարկաւոր է նաեւ որ մարմնոյն ծծող անօթներն իրենց պաշտօնը կամ գործողութիւնները կատարելապէս ու ժրութեամբ կատարեն, ու զտող եւ (աւելորդ) դուրս հանող գործարաններն աղէկ վիճակի մէջ գտնուին ու ըստ օրինաց կարգաւորեալ կերպով գործեն: Ինչու որ ծծող անօթներուն ըստ պատշաճի գործողութեամբը՝ անուցիչ գոյացութիւնները կամ նիւթերը դիւրութեամբ մեր մարմնոյն կը փոխուին, անոր բաղադրիչ մասունքը կ'ըլլան. ու ամէն մէկն իրեն սեպհական ըլլող տեղը (մարմնոյն մէջ իրեն համար սահմանուած կողմը կամ մասը) կրնայ երթալ: Իսկ զտող անօթներուն ըստ կարգի գործելովը՝ կատարեալ ու ընտիր մասունքն ամէն օտար ու վնասակար խառնուրդներէն կը զտուին ու կը մաքրուին ու բոլորովին մաքրուած մեր ներքը կը մնան: Աս է բոլորովին կատարեալ նորոգութիւնը (restoration):

Չենք կրնար կատարելապէս բացատրել՝ թէ ասիկայ ինչպիսի մեծ ու հարկաւոր միջոց է մեր կենաց պահպանութեան համար: Ան մարդը, որուն վրայ աս միջոցը

բոլորովին կատարեալ վիճակի մէջ կը գտնուի, այսինքն՝ որուն նորոգելու բնական զօրութիւնն աղէկ կը գործէ, իրօք սրճափ սաստիկ ու արտաքոյ կարգի սպառում (consumption) ալ ունենայ, անով իր կենաց զօրութենէ շատ բան չի կորսնցըներ, ինչու որ պակասածին կամ սպառածին տեղը չափէ դուրս շատութեամբ կը լեցնէ (կը նորոգուի): Ասիկայ փորձով կը տեսնենք ան մարդկան վրայ, որոնք անկարգ (զեղի) կենեցով ու արտաքոյ կարգի մարմնաւոր ու մտաւոր աշխատութիւններով սաստիկ սպառում ունենալով ալ երկայն ապրած ու խորին ծերութեան հասած են:

Աս նորոգելու զօրութեան հետ պէտք է որ նաեւ բնական բնական զբոսնիւն ալ կապակցած ըլլայ: Աս զօրութիւնը մարդուն ներքը հանդիպած անկարգութիւններուն ու շփութեաններուն դէմ կարեւոր նպաստը կը հաղցընէ, հիւանդութեանց պատճառները կը մերժէ կը բժշկէ ու հանդիպած վնասները կ'ուղղէ: Մեր բնութեան մէջ աս սքանչելի զօրութեան ազդեցութիւնն ու գործբերը զարմանալի կերպով կը տեսնուին, ինչպէս կը վկայեն վայրենի մարդկան (բնութեան որդւոյ) անթիւ օրինակները, որոնք գրեթէ ամենեւին հիւանդութիւն մը չունին ու չեն ճանչնար եւ իրենց մարմնոյն վրայ եղած մեծ վէրքերը կամ խոցուածներն իրենցմէ բոլորովին կը բժշկուին կ'անցնին:

Զ. Երկայն կենաց վեցերորդ հիմն է՝ բոլոր մարմնը չափօրէնութեամբ ու ասանց պակասութեան կազմած ըլլալ: Երբ որ մարմնին առանց հաւասարաշափութեան կազմուած է, անոր զօրութիւններուն ու շարժմանց ալ հաւասարակերպութիւն ունենալը կարելի չէ, եւ ասանց աս հաւասարակերպութեան ալ երկայն կենաց ունենալը գրեթէ անկարելի է: Ասոր գլխաւոր պատճառն ան է՝ որ մարմնոյն կազմուածքին այս կերպ պակասութիւններն անոր այլեւայլ մասերուն կամ անդամներուն տեսակ տեսակ հիւանդութեանց առիթ կու տան, որոնք կրնան մահ պատճառել: Ասոր համար պակասաւոր մարմին ունեցող (խեղանդամ) մարդիկ շատ ցանցառ կամ ոչ երբեք երկայնակեաց կ'ըլլան:

Է. Երկայնակեցութեան համար եօթներորդ հարկ է՝ որ մարմնոյն ներքին մասանց, մասնաւոր աղեաց ու անոնց հետ կապակցած մասերուն եւ ոչ մէկը մեծ տկարութիւն մ'ունենայ: Ինչու որ այսպիսի մեծ տկարութիւն ունեցող մասը կրնայ հիւանդութեան մը աս կամ ան պատճառը դիւրաւ ընդունիլ, աւողջութեան շփութեան ու արգելութեան սկիզբ ընել ու իբր թէ մահուան (մարմնոյն մէջ մտնելուն) նախադաւիթն ըլլալ: Երբեմն մարմնին ըստ ամենայն մասանց կատարեալ գործարաններով աղէկ կազմուած ըլլալով՝ աս ներքին տկարութիւնը գաղտնի ապականիչ կամ ապականութեան աղբիւր մը կրնայ ըլլալ, ուսկից կամաց կամաց աւերածն ու ապականութիւնը բոլոր մարմնոյն վրայ կը տարածի:

Ը. Մարմնոյն Գործարանաւորութեան Էներգիա, որն որ երկայնակեցութեան ութերորդ հիմն է, ըստ պատշաճի այսպիսի հիմն ըլլալու համար պէտք է որ ա-

մուր ու տեւական ըլլայ, բայց պէտք չէ որ չափէ աւելի չոր ու խիստ՝ հապա միջակ հանգամանօք ըլլայ: Յառաջագոյն ծանուցինք՝ որ գործարանաւոր էակաց աւելն դասերուն համար չափէ աւելի չորութիւնն ու խիստութիւնը կամ պնդութիւնը կենաց տեւողութեան փնտաւար է: Աս բանս մարդուն համար ամենէն աւելի պէտք է որ փնտաւար ըլլայ, ինչու որ իր գործարանաւորութիւնը կամ իր գործարաններուն յօրինուածը՝ իր վախճանին համեմատ՝ արտաքոյ կարգի փափուկ է. ուստի եւ եթէ չափէ աւելի հողային մասունք անոր հետ խառնուելու ըլլան, կրնայ շատ դիւրաւ անպիտանանալ: Աս բանս երկու կերպով փնտաւար կրնայ ըլլալ, մէյ մը բուն ժամանակէն շատ առաջ՝ կենաց գլխաւոր թշնամին այսինքն ծերութիւնը յառաջ բերելով, եւ երկրորդ՝ նորութեան սաստիկ նուրբ գործարանները բուն ժամանակէն շատ առաջ անպիտանեցնելով: Մեր գործարանաց պնդութիւնը, կամ աւելի աղէկ ըսենք՝ ամրութիւնը, երկայն կենաց նպաստաւոր ըլլալու համար պէտք չէ որ մեքենական կարծրութիւն մը, հապա զգայական պնդութիւն կամ հաստատութիւն մ'ըլլայ. պէտք չէ որ հաստ կամ բիրտ հիւսուածքի մը՝ հապա զօրութեանց յատկութիւն մ'ըլլայ: Անոր մէջ միայն այնչափ հողային մասունք պէտք է որ գտնուին, որչափ որ հարկաւոր է ըստ բաւականին ձգական զօրութիւն յառաջ բերելու կամ տալու համար. ուստի եւ ոչ չափէ աւելի շատ պիտի ըլլան՝ որ անշարժութիւն պատճառեն, ու ոչ չափէ աւելի քիչ՝ որ արտաքոյ կարգի դիւրաշարժութիւն յառաջ բերեն, որովհետեւ երկուքն ալ կենաց տեւողութեան կը փնտեն:

Կենաց երկար տեւողութեան կամ երկայնակեցութեան գլխաւոր հիմունքը կամ պատճառները նշանակելէն ետքը՝ երկայն կեանք ունենալու յարմար մարդու մը ստորագրութիւնն ընենք: Երկայնակեաց ըլլալու յարմար ըլլող մարդը (հասարակօրէն) չափաւոր ու պատշաճական հասակ (պոյ) կ'ունենայ, չափէ աւելի բարձրահասակ չ'ըլլար, հապա միջահասակ ու քիչ մը լեցունիկ (խոփնալ) կ'ըլլայ: Երեսին գոյնը չափազանց կարմիր չ'ըլլար. անանի որ երիտասարդութեան տառն չափազանց կարմիր դէմք ունենալը շատ անգամ երկայն կենաց համար նպաստաւոր նշան մը չէ: Մաղերը աւելի խարտեալի (սարլ, քոմբալ) քան թէ սեւի կը զարնեն. մարմնոյն մորթն ամուր կամ կարծրիկէ՛ բայց ոչ հաստ կամ բիրտ՝ կ'ըլլայ: Գլուխը չափէ աւելի մեծ չ'ըլլար. մարմնոյն դրսի երեսին վրայ հաստ երակներ չեն երեւար. աւելի կամարածեւ քան թէ թուշնոյ թեւերու պէս վեր ցցուած ուսեր կ'ունենայ. վիզը չափէ աւելի երկայն ու փորը դուրս ցցուած չ'ըլլար. ձեռուները մեծ կ'ըլլան, բայց խորունկ ծալք կամ ափոսներ չեն ունենար. ոտուրները աւելի լայն քան թէ երկայն ու սրունքը լեցուն կամ բուլբուրածեւ կ'ըլլան: Արեւքը լայն ու կամարածեւ ու ձայնը զօրաւոր կ'ըլլայ, եւ շունչն առանց դժուարութիւն կրելու երկայն տառն կրնայ բռնել: Ընդհանրապէս իր մարմնոյն ամէն մասանց ու անդամներուն մէջ իրարու հետ

կատարեալ համեմատութիւն ու չափակցութիւն կը տեսնուի: Իր զգայարանքն աղէկ վիճակի մէջ կ'ըլլան, բայց չափէ աւելի զգայուն չեն ըլլար. երակներուն զարնուածքը կամ շարժումը հանգարտ ու միակերպ կ'ըլլայ: — Ստամբը շատ լաւ, ուսելու ախորժակն աղէկ ու մարսողութիւնը դիւրին կ'ըլլայ. կերակրոյ տառն սիրտը զուարթ կ'ըլլայ, կերակուրը հանգարտութեամբ կ'ուտէ ու չափազանց ծարաւ չ'ունենար: (Սաստիկ ծարաւ միշտ ներքին սպառման շուտութեան նշան է:) — Հասարակօրէն ուրախ ու զուարթ կ'ըլլայ, հաճութեամբ կը խօսի, ուրիշներուն ուրախութեան ու տրամուլթեան կարեկից մասնակից կ'ըլլայ, սիրան ուրախութեան, սիրոյ եւ յուսոյ զգացմանց միտեալ ու պատրաստ, իսկ առեւտրութեան, բարկութեան ու նախանձու կրից օտար է: Իր կիրքերը ոչ երբեք սաստիկ ու փնտաւար կ'ըլլան, ու թէ որ յանկարծ որտի՛ն մէջ բարկութեան կիրք մը զարթնու, նոյնն ուրիշ բան չէ՝ բայց եթէ օգտակար տաքութիւն կամ տաքնալ մը, որն որ ոչ սաստիկ գրգռութիւն կը պատճառէ ու ոչ մաղձը տախնուլայ կ'ընէ: — Թէպէտ եւ զբաղումը կը սիրէ, միտքն այլեւայլ խորհուրդներով կը զբաղեցնէ ու պարագ չ'իկենար, բայց չափազանց կամ աւելորդ շահու համար միտքը չ'իյոյնեցնէր ու սիրտը չ'ինեղէր. վերջապէս պատուոյ ու հարստութեան ցանկութիւններէն ազատ կ'ըլլայ, ու առանց մեծ հոգածութեան կեանք կ'անցընէ:

ԺԱՄԱՆԱԿԱՅԻՆ ԳԵՂԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ

Երկրորդայի վեհապետաց ցեղապետութիւնը:

(ՎԵՐՋ:)

ՀՌՈՄԱՅԻ ՏԵՐՈՒԹԻՒՆ (Մայրաքաղաք՝ Հռոմ. կրօն՝ ուղղափառ.) քահանայապետ՝ Պիոս Թ. (յառաջ՝ Յովսէփ Մարիամ՝ Մատթայի ֆերդէրիկ կոմս.) ծնեալ Սինիկալիա 13 Մայ. 1792. բոլոր ուղղափառ եկեղեցւոյ գլուխ ընտրեցաւ 16 Յուն. 1846:

ՄԻՔԼԷՆՊՈՒՐԿ-ՇԳԻԼԻՅ (Մայրաքաղաք՝ Նայաքէրէլից. կրօն՝ լուտերական.) մեծ դուքս՝ Փրիդերիկուս Գուլիելմուս, ծնեալ 17 Հոկտ. 1819. յաջորդեց իր հօրը 6 Սեպտ. 1860. ամուսնացեալ 28 Յուն. 1843 (Անգղիայի թագուհւոյն հօրեղբորը Աւգոստոս Փրիդերիկուս Գէյմպրիճի դքսին դստերը) Աւգոստոս իշխանուհւոյն հետ. (ծնեալ 19 Յուլ. 1822.) — Ժառանգ՝ Փրիդերիկուս, ծնեալ 22 Յուլ. 1848:

ՄԻՔԼԷՆՊՈՒՐԿ-ՇԳԻԼԻՅ (Մայրաքաղաք՝ Լուտվիսլուդ. կրօն՝ լուտերական.) մեծ դուքս՝ Փրիդերիկուս Փրանկիսկուս, ծնեալ 28 Փետ. 1823. յաջորդեց իր հօրը 7 Մարտ. 1842. ամուսնացեալ 3 Նոյ. 1849 Ռայս-Շլայցի Աւգոստոս իշխանուհւոյն հետ. (ծնեալ 26 Մայ. 1822.) — Ժառանգ՝ Փրիդերիկուս Փրանկիսկուս, ծնեալ 19 Մարտ. 1851:

ՄՈՆԱԿ-ՈՅ (Մայրաքաղաք՝ Մոնագոյ կամ Մուրժ. կրօն՝ ուղղափառ.) իշխան՝ Կարլոս Հանորիոս Կալմալոփ,

ծնեալ 8 Դեկտ. 1818. յաջորդեց իր հօրը 20 Յուն. 1856. ամուսնացեալ 28 Սեպտ. 1846 Մերոտեան ցեղէն Անտոնիա կոմսուհւոյն հետ. (ծնեալ 28 Սեպտ. 1828.) — Ժառանգ. Ալեքերդոս Հոնորիոս, ծնեալ 13 Նոյ. 1848:

ՄՈՏԵՆԱ (Մայրաքաղաք՝ Մոտենա. կրօն՝ ուղղափառ.) դուքս՝ Փրանկիսկոս Ե. ծնեալ 1 Յուն. 1819. տիրեց 21 Յունու. 1846. ամուսնացեալ 30 Մարտ. 1842 Պաւերայի Ադելգունդէ իշխանուհւոյն հետ. (ծնեալ 19 Մարտ. 1823): (Բոլոր իշխանական ցեղը 1859էն վեր՝ իր տէրութեան երկիրներէն դուրս կը կենայ):

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ (Մայրաքաղաք՝ Աթէնք. կրօն թագաւորի՝ ուղղափառ, տէրութեան յունադաւան.) թագաւոր՝ Ոթմն Ա. Պաւերայի իշխան, ծնեալ 1 Յուն. 1815. թագաւոր 27 Մայ. 1832, իշխելու սկսաւ 1 Յուն. 1835. ամուսնացեալ 22 Նոյ. 1836 Օլտենպուրկի Ամալիա իշխանուհւոյն հետ. (ծնեալ 21 Դեկտ. 1818): (Տարւոյս Հոկտեմբերի վերջերը յեղափոխութիւն ելլելով, թագաւորն ու թագուհին Պաւերա քաջուեցան):

ՆԱՍՍԱԻ (Մայրաքաղաք՝ Պիպերի. կրօն՝ աւետարանական.) դուքս՝ Ադոլֆոս Գուլիելմոս, ծնեալ 24 Յուլ. 1817. տիրեց 20 Օգոստ. 1839. երկրորդ անգամ ամուսնացեալ 23 Ապր. 1851 Անհալդ-Տեստաի Ատելայիտ իշխանուհւոյն հետ. (ծնեալ 27 Դեկտ. 1833.) — Ժառանգ. Գուլ. Ալեքս. ծնեալ 22 Ապր. 1852:

ՆԵԱՊՈԼԻՍ, ՍԻԿԻԼԻԱ (Մայրաքաղաք՝ Նեապոլիս. կրօն՝ ուղղափառ.) թագաւոր՝ Փրանկիսկոս Բ. ծնեալ 16 Յունու. 1836. թագաւորեալ 22 Մայ. 1859. ամուսնացեալ 2 Փետ. 1859 Պաւերայի թագաւորական ցեղէն Մարիամ Սոփիա Ամալիա դքսուհւոյն հետ. (ծնեալ 4 Հոկտ. 1841.) — Թագաժառանգ՝ Եղայրը Լուդովիկոս, ծնեալ 1 Օգոստ. 1838: (Բոլոր թագաւորական ցեղը՝ 1860էն վեր՝ իր տէրութեան երկիրներէն դուրս կը կենայ):

ՀՈՒԵՏ ՈՒ ՆՈՐՈՒԵԳԻԱ (Մայրաքաղաք՝ Հթոքհոլմ. կրօն՝ լուտերական.) թագաւոր՝ Կարոլոս ԺԵ. ծնեալ 3 Մայ. 1826. թագաւորեալ 10 Յուլ. 1850. ամուսնացեալ 19 Յուն. 1859 Հոլանտայի Լուիզ Գուլիելմին Ադելքսանդրա իշխանուհւոյն հետ. (ծնեալ 5 Օգոստ. 1828.) — Թագաժառանգ՝ Եղայրը Ոսկար. ծնեալ 21 Յունու. 1829:

ՀԱՆՏՈՒՐԿ-ՌՈՒՏՈՒՆԴԻԱ (Մայրաքաղաք՝ Ռուստուլդատդ. կրօն՝ լուտերական.) իշխան՝ Կիւնթեր Փրիդ. ծնեալ 6 Նոյ. 1793. տիրեց 23 Ապր. 1807 երրորդ անգամ ամուսնացեալ 24 Սեպտ. 1861. Մարիամ Պրոքսենպուրկի դքսուհւոյն հետ. — Ժառանգ. Եղայրը Ալեքերդոս, ծնեալ 30 Ապր. 1798:

ՀԱՆՏՈՒՐԿ-ՍՈՒՏԵՐՍՀԱՆԶԷՆ (Մայրաքաղաք՝ Սոնտերսհաւզէն. կրօն՝ լուտերական.) իշխան՝ Կիւնթեր Փրիդերիկոս Կարոլոս, ծնեալ 24 Սեպտ. 1801. տիրեց 3 Սեպտ. 1834. երկրորդ անգամ ամուսնացեալ 29 Մայ. 1835 Հոհենլոհէ-Էօրինկէնի Մարիա-Գլէ իշխանուհւոյն հետ. (ծնեալ 3 Յուլ. 1814.) — Ժառանգ. Կարոլոս Կիւնթեր, ծնեալ 7 Օգոստ. 1830:

ՊԱՏԷՆ (Մայրաքաղաք՝ Գարլսրուհէ. կրօն՝ աւետարանական.) մեծ դուքս՝ Փրիդերիկոս, ծնեալ 9 Սեպտ. 1826. տիրեց 24 Ապր. 1852. ամուսնացեալ 20 Սեպտ. 1856 Պրուշի Լուիզ Մարիամ իշխանուհւոյն հետ. (ծնեալ 3 Դեկտ. 1838.) — Թագաժառանգ՝ Փրիդերիկոս Գուլիելմոս, ծնեալ 9 Յուլ. 1857:

ՊԱՒԻԷՐԱ (Մայրաքաղաք՝ Միւնհէն. կրօն՝ ուղղափառ.) թագաւոր Մաքսիմիլիան Յովէֆ Բ. ծնեալ 28 Նոյ. 1811. թագաւորեալ 21 Մարտ. 1848. ամուսնացեալ 12 Հոկտ. 1842 Պրուշի Մարիամ Փրիդերիկա իշխանուհւոյն հետ. (ծնեալ 15 Հոկտ. 1825.) — Թագաժառանգ՝ Լուդովիկոս Ոթմն, ծնեալ 25 Օգոստ. 1845:

ՊՈՒՆԵՇՎԱՅԿ - ՎՈԼՖԷՆՊՈՒԴԻԼ (Մայրաքաղաք՝ Պաւանշլայի. կրօն՝ աւետարանական.) դուքս՝ Աւգոստոս Լուդովիկոս Գուլիելմոս, ծնեալ 25 Ապր. 1806. տիրեց 25 Ապր. 1831:

ՊՐՈՒՇ (Մայրաքաղաք՝ Պերլին. կրօն՝ աւետարանական.) թագաւոր՝ Գուլիելմոս Ա. ծնեալ 22 Մարտ. 1797. յաջորդեց իր եղբորը 2 Յունու. 1861. ամուսնացեալ 11 Յուն. 1829 Սաքսոնեան-Վայմարի Աւգոստա իշխանուհւոյն հետ (ծնեալ 30 Սեպտ. 1811): — Թագաժառանգ՝ Փրիդերիկոս Գուլիելմոս, ծնեալ 18 Հոկտ. 1831. ամուսնացեալ 25 Յունու. 1858. Անգլիայի թագուհւոյն Վիկտորիա դստերը հետ (ծնեալ 21 Նոյ. 1840):

ՌԱՅՍ-ԿՈՒՆՅՅ (Մայրաքաղաք՝ Կոպպ. կրօն՝ լուտերական.) իշխան՝ Հենրիկոս ԻԲ. ծնեալ 28 Մարտ. 1846. յաջորդեց իր հօրը 18 Նոյ. 1859, եւ իր մօրը Կարոլինա իշխանուհւոյն խնամակալութեան տակն է:

ՌԱՅՍ-ՀԱՆՅՅ (Մայրաքաղաք՝ Հայպ. կրօն՝ լուտերական.) իշխան՝ Հենրիկոս ԿԷ. ծնեալ 20 Հոկտ. 1789. յաջորդեց իր եղբորը 19 Յուն. 1854. ամուսնացեալ 18 Ապր. 1820 Ռայս-Էպերստորֆի Սոփիա Ատելայիտ իշխանուհւոյն հետ. (ծնեալ 28 Մայ. 1800.) — Ժառանգ՝ Հենրիկոս, ծնեալ 28 Մայ. 1832:

ՌՈՒՍՍԱՍԱՆ (Մայրաքաղաք՝ Բեդերսպուրկ, կրօն՝ յունադաւան.) կայսր՝ Աղէքսանդր Բ. ծնեալ 29 (17) Ապր. 1818. թագաւորեալ 2 Մարտ. (18 Փետ.) 1855. ամուսնացեալ 28 (16) Ապր. 1841 Հեսսէն-Տարմըատի Մարիամ Աղէքսանդրովնա իշխանուհւոյն հետ. (ծնեալ 8 Օգոստ. 1824.) — Թագաժառանգ՝ Նիկոլայոս. (ծնեալ 20 (8) Սեպտ. 1843):

ՍԱՐԴԻՆԻԱ (Մայրաքաղաք՝ Դուրին. կրօն՝ ուղղափառ.) թագաւոր՝ Վիկտոր Էմմանուէլ Բ. ծնեալ 14 Մարտ. 1820. թագաւորեալ 23 Ապր. 1849. ամուսնացեալ 12 Ապր. 1842 Աստորիայի Մարիամ Ատելայիտ արքիդքսուհւոյն հետ. (ծնեալ 3 Յուն. 1822. + 20 Յունու. 1855.) — Թագաժառանգ՝ Հոմպերդ, ծնեալ 14 Մարտ 1844:

ՍԱՔՍՈՆԻԱ (Մայրաքաղաք՝ Տրեզտեն. կրօն թագաւորին՝ ուղղափառ, տէրութեան՝ լուտերական.) թագաւոր Յովհաննէս, ծնեալ 12 Դեկտ. 1801. յաջորդեց իր եղբորը 9 Օգոստ. 1854. ամուսնացեալ 21 Նոյ. 1822 Պաւերայի Ամալիա իշխանուհւոյն հետ. (ծնեալ 13

նշ. 1801.) — Թագաժառանգ՝ Ալպերդ, ծնեալ 23 Ապր. 1828. ամուսնացեալ 18 Յուն. 1853 Կոստաւ Ազալայի իշխանին դստերը Կարոլինա իշխանուհւոյն հետ. ծնեալ 5 Օգոստ. 1833):

ԱՆՔՍՈՆԵԱՆ-ԱՆԴԵՆՊՈՒՐԿ (Մայրաքաղաք՝ Աւգենպուրկ. կրօն՝ լուտերական.) դուքս՝ Եռնեստոս Փրիդ. ծնեալ 16 Սեպտ. 1826. յաջորդեց իր հօրը 3 Օգոստ. 1853. ամուսնացեալ 28 Ապր. 1853 Անհալդ-Տեսսաւի Ագնէս իշխանուհւոյն հետ. (ծնեալ 24 Յուն. 1824):

ԱՆՔՍՈՆԵԱՆ - ԳՈՊՈՒՐԿ - ԿՈԹԱ (Մայրաքաղաք՝ Կոթա. կրօն՝ լուտերական.) դուքս՝ Եռնեստոս Բ. Աւգոստոս, ծնեալ 21 Յուն. 1818. յաջորդեց իր հօրը 29 Յունու. 1844. ամուսնացեալ 3 Մայ. 1842 Պատէնի Աղեքսանդրա իշխանուհւոյն հետ. (ծնեալ 6 Դեկտ. 1820):

ԱՆՔՍՈՆԵԱՆ - ՄԱՅՆԻՆԿԷՆ - ՀԷԼՏՊՈՒՐԿԱՆ - ՋԷՆ (Մայրաքաղաք՝ Մայնինկէն. կրօն՝ լուտերական.) դուքս՝ Բեռնարդոս, ծնեալ 17 Դեկտ. 1800. յաջորդեց իր հօրը 24 Դեկտ. 1803. մօրը խնամակալութեան տակ. տիրեց 11 Դեկտ. 1821. ամուսնացեալ 23 Մարտ. 1825 Հեսսէն-Գասսէլի Մարիամ Փրիդերիկա իշխանուհւոյն հետ. (ծնեալ 6 Սեպտ. 1804.) — Ժառանգ՝ Գեորգ, ծնեալ 2 Ապր. 1826:

ԱՆՔՍՈՆԵԱՆ - ՎԱՅՄԱՌ - ԱՅՋԷՆԱՆ (Մայրաքաղաք՝ Վայմառ. կրօն՝ լուտերական.) մեծ դուքս՝ Կառլոս Աղեքսանդրոս Աւգոստոս Յովհաննէս, ծնեալ 24 Յուն. 1818. յաջորդեց իր հօրը 8 Յուլ. 1853. ամուսնացեալ 8 Հոկտ. 1842 Հոլանտայի Սոփիա իշխանուհւոյն հետ. (ծնեալ 8 Ապր. 1824.) — Ժառանգ՝ Կարոլոս Աւգոստոս, ծնեալ 31 Յուլ. 1844:

ՄՊԱՆԻԱ (Մայրաքաղաք՝ Մարիիտ. կրօն՝ ուղղափառ.) Թագաւոր՝ Մարիամ Իզապէլա Բ. ծնեալ 10 Հոկտ. 1830. Թագաւորեալ 2 Հոկտ. 1833. ամուսնացեալ 10 Հոկտ. 1846 Փրանկիսկոս Արիզեան իշխանին հետ. (ծնեալ 13 Մայ. 1822.) — Թագաժառանգ՝ Ալփինոս, ծնեալ 28 Նշ. 1857:

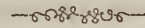
ՎԱԼՏԷՔ (Մայրաքաղաք՝ Գորպախ. իշխանանիստ քաղաք Արոլէն. կրօն՝ աւետարանական.) իշխան՝ Գեորգ Վիկտոր, ծնեալ 14 Յունու. 1831. տիրեց 17 Օգոստ. 1852. ամուսնացեալ 26 Սեպտ. 1853 Նասսաւի Հելլենէ իշխանուհւոյն հետ. (ծնեալ 12 Օգոստ. 1831):

ՎԻԻՐԹԵՄՊԵՐԿ (Մայրաքաղաք Շդուդկարդ. կրօն լուտերական.) Թագաւոր՝ Գուլիէլմոս Ա. ծնեալ 27 Սեպտ. 1781. Թագաւորեալ 30 Հոկտ. 1816. երկրորդ անգամ ամուսնացեալ 15 Ապր. 1820 հօրեղբորը դուստերը Վիլհելմինէ Պաուլինէ իշխանուհւոյն հետ. (ծնեալ 4 Սեպտ. 1800.) — Թագաժառանգ՝ Կարոլոս Փրիդերիկոս Աղեքսանդր, ծնեալ 6 Սեպտ. 1823. ամուսնացեալ 1 Յուլ. 1846 Ռուսսոտանի Օլիա իշխանուհւոյն հետ. (ծնեալ 11 Սեպտ. 1822):

ՏԱՃԱԼՍՏԱՆ (Մայրաքաղաք՝ Կոստանդնուպոլիս. կրօն՝ մահմետական.) Սուլթան՝ Ապտիւլ Ազիզ Խան, ծնեալ 9 Փետր. 1830. (15 Շապան, 1245.) յաջորդեց իր եղբորը Սուլթան Ապտիւլ Մէճիտ Խանին 25 Յուն.

1861. (17 Չիլհիճճէ, 1277.) եւ է Օսմանեան յեղէն 32երորդ վեհապետն ու Կոստանդնուպոլսոյ առմանէ (1453) ետքը 29երորդ Թագաւորը: — Ժառանգ՝ եղբորորդի Մուրատ Էֆէնտի. ծնեալ 21 Սեպտ. 1840. (25 Բէճէպ. 1256):

ՕԼՏԵՆՊՈՒՐԿ (Մայրաքաղաք՝ Օլտենպուրկ. կրօն՝ լուտերական.) մեծ դուքս՝ Նիկոլայոս Փրիդերիկոս Պետրոս ծնեալ 8 Յուլ. 1827. տիրեց 27 Փետր. 1853. ամուսնացեալ 10 Փետր. 1852 Սաքսոնեան-Ալթենպուրկի Եղիսաբէթ իշխանուհւոյն հետ (ծնեալ 26 Մարտ 1826.) — Ժառանգ՝ Փրիդ. Աւգոստոս, ծնեալ 16 Նշ. 1852:

ԲԱՐՈՅԱՐԱՆ

Դժբախտի մը Նոր տարւոյն գիշերը:

Կեանքն ամէն կերպ մալուծեանց մէջ անցընող դժբախտ մը, Գեկտեմբերի վերջին իրիկունը խցին պատահանին առջեւը կեցած, յուսահատ աշուրներով՝ մերթ բիւրաւոր աստղներէն շողողացող երկնից շափուղեայ կամարը կը դիտէր, մերթ խաղաղ ձիւնապատ երկրին կը նայէր, որուն վրայ նոյն ատեն իրեն պէս լքեալ թողեալ անմխիթար մէկը չէր գտնուեր: Այսպէս զարմանալի ու փառաւոր բնութիւնը զննած ատեն, որուն մշտնջենաւոր գեղեցկութիւնը զինքը զմայլեցուցած ու գրեթէ դիւթած էր, յանկարծ վրան քաղցր նիւհ մեկու, քուն մտաւ: Սակայն եթէ մէկը նոյն միջոցին իր խռովեալ ու այլազունեալ դեմքը տեսնէր, անմիջապէս կ'իմանար որ զարհուրելի երազ մը նոյն թեթեւ քնոյն քողին տակ իր խաղը կը խաղար: Իր անցուցած օրերուն յիշատակը մտաց մէջ նորոգուած էր. եւ աս տխուր յիշատակն էր զինքն անհանգիստ ընողը: Կը տեսնէր որ երիտասարդութեան ծաղիկ հասակը թեթեւութիւն ոտուերի մը պէս սահած անցած էր, դուրսը ճերմակ մազերով ծածկուած եւ մէկ ոտքը դադարդին մէջ. շերտի զինքն ամէն բոլոր իր հանգստաւէտ ծոցն ընդունելու պատրաստ էր: Կենացն առողջ հասակին մէջ անցուցած օրերը՝ վայելազեղ առաքինութեանց ծաղիկներու եւ անուշահոտ վարդերու տեղ՝ փուշ ու տատաակ բուսցուցած էին, եւ իր բազմավաստակ կենաց թելը զարհուրելի ոճրագործութիւններու, մեծամեծ յանցանքներու մանուածք մըն էր, ուսկից իրեն՝ միայն ծիւրած ու թարշամած վշտակիր մարմին մը, ամէն գերբնական զարդերէ ու երկնաւոր շնորհքներէ զրկուած հոգի մը, եւ մահաբեր թունով լեցուն սիրտ մը մնացած էր: Մատաղ մանկութեան սիրուն օրերն իրեն ճիւղաղներ ու եղջերուաքաղներ կ'երեւային: Յանկարծ յիշեց ան օրը, որ հայրը զինքն ընտրութեան ճամբուն վրայ դրած էր, որուն աջ կողմն առաքինութեան պայծառ ու երկնաւոր դարպասը կ'առաջնորդէր, իսկ ձախ կողմը՝ մալուծեանց դիւրասահ ու լայիրձ ճամբան, որն որ օձերուն կայանն ու դիւաց զարհուրելի բնակարանը կը տանէր: Ո՛հ, աս օձերն իր կուրծքը պատած էին, եւ թունոյ կաթիլները լեզուին վրայ էին սը ճամբէն դացած ըլլան իմացաւ:

Բոլորովին ինք իրմէ ելած, դէպ ի երկինք նայելով՝ արտաշարժ ձայնով մը սկսաւ գոչել. Հայր, տուր ինձի պատանեկութիւն, դիր զիս նորէն ընտրութեան ճամբուն վրայ, որպէս զի տարբեր ընտրութիւն ընեմ: Բայց պարանպ. Հայրն ու պատանեկութիւնը շատոնց գացած անբեւեռութեամբ ելին: Երբեմն թափառական լոյսեր կը տեսներ, որոնք քիչ մը ժամանակ օդին մէջ ճօճալէն ետեւ, կ'ոչնչանային: Ո՛հ, ասոնք իմ խենթութեանս օրերն են, կ'ըսէր, եւ արթնցած խղճին խայթերը՝ սիրտը կրկին ու կրկին կը խոցէին: Տաքցած երեւակայութեան առջեւը ցնորական տեսիլներ կ'ելէին, գիշերաշրջիկ բիւր կերպարանքներ կը տեսնուէին:

Աս տժգոյն խորհրդոյ ու զարհուրելի երազներուն մէջ ընկղմած ատեն, յանկարծ մօտաւոր աշտարակէն նոր տարւոյն վեմ երգը հնչեց, զորն որ գիշերուան սիւքը մինչեւ իր ականջը հասցուց: Աս քաղցրանուագ միմունջը սիրտն արտաքոյ կարգի շարժեց: Մէյ մը չորս դին նայեցաւ. իր երիտասարդութեան բարեկամները միտքն եկան, որոնք հարստութեանց տէր, սիրուն դաւակաց Հայր, ու բարեբարոյ եւ երջանիկ մարդիկ էին: Ա՛խ, գոչեց գորովալիւր հառաչանօք. ես ալ կրնայի ձեզի պէս երջանիկ ըլլալ եւ աս գիշերն հանգիստ անցընել, եթէ ուզած ըլլայի: Ո՛հ, սիրելի ծնողք, ես ալ հիմայ բարեբախտ կ'ըլլայի, եթէ պղտիկութեանս ժամանակը՝ ամէն տարեգլխուն ձեր ինձի բրած բարեմաղթութիւններն ու

տուած խրատները սիրով ու յօժարութեամբ մոխի բրած ու ի գործ դրած ըլլայի:

Մեծ փափաքով երիտասարդութեան վրայ մտածած ատեն, իրեն այնպէս երեւցաւ որ իրօք կ'երիտասարդանայ, ճերմակ մազերը կը սեւնան, ճակատին ու երեսներուն խորշոմները կը շիտկուին, գունատ այտերը պայծառ գոյներով կը փայլին, մարած աչուրները կենդանութիւն կը ստանան: Ուրախութենէն ինք իրմէ ելած՝ յորդառատ արտասուաց աղբիւր մը սկսաւ թափել. եւ մէկէն արթնցաւ:

Իրօք ալ պատանեկութիւնն եկած էր, վասն զի ինք տակաւին երիտասարդ, տեսածը՝ սոսկալի երազ մըն էր. միայն առաքինութեան ճամբէն խոտորած ըլլալը ստոյգ էր: Ուստի ինք իրեն գալէն ետեւ՝ Աստուծոյ շնորհակալ եղաւ, որ զինքն երիտասարդութեան հասակին մէջ մըլտութեան ճամբէն ետ դարձուց ու առաքինութեան ճամբուն վրայ բերաւ:

Գուն ալ դարձիր, սիրուն պատանի, եթէ ծուռ ճամբուն վրայ կը գտնուի: Աս զարհուրելի երազը ետքէն քու գատաւորդ կ'ըլլայ. եւ եթէ դժբախտութեամբ երիտասարդութեան օրերդ մըլտութիւններու ճամբէն կը քալես, օր մը արտասուախառն աչուրներով կը սկսիս գոչել. Եկ, սիրուն պատանեկութիւն: Բայց պարանպ տեղ. անցնող ժամանակը՝ մէյ մ'ալ ետ չիդառնար:

ՐԱՐՈՅՈՒՆ

Հ Ե Ղ Ի Ն Է

Գ Լ ՈՒՄ Ի Գ

Ո՛հ, սիրելի բարեկամ, ըսաւ Ռիշարտոյ տիկինը, զՀեղինէ տեսած ատեն, ինձի դէմ շատ նեղացած պիտ'որ ըլլաք՝ զձեզ յորդորելու համար որ...:

Ամենեւին չէ, տիկին, պատասխանեց մեր գիւրջաղուհին՝ անոր խօսքն ընդմիջելով, դուք ձեր սրտին ազգածին համեմատ վարուեցաք. հարկաւոր սեպեցիք զիս յորդորել որպիսիաց երկչոտութեանս յաղթեմ: Իսկ պատահածն Աստուած ուզեց: Անոր համար իր կամայը պէտք է որ երկրպագութիւն ընենք, եւ խրկած օգնութեան շնորհակալ ըլլանք:

Ռիշարտոյ տիկինն աս խօսքերուն վրայ շատ հաճեցաւ. սակայն եւ այնպէս չէր կրնար մտքէն հանել աս տառապեցուցիչ մտածմունքը՝ որ Հեղինէին գլուխն եկած շարեայ միակ պատճառն ինքն է:

Աս տխրութիւնն ինչ պիտ'որ ըլլայ, ըսաւ վերջապէս վաճառականն իր ամուսնոյն, կորսնցուցած բարեկամին գտանք: Պէտք է որ անով գոհ ըլլանք: Ստոյգ է՝ խիստ մեծ վտանգի մէջ գտնուեցաւ, բայց բանն ան է՝ որ անվաս ազատեցաւ, եւ իր թշնամիներն իրենց լարած որդայութիւն մէջ բռնուեցան:

— Իր թշնամիները. մը թշնամիներուն վրայ կը խօսիս:

— Հեղինէին կը թողում որ գլուխն եկած սոսկալի արկածն անձամբ պատմէ. բայց հիմայ պէտք է թող տալ որ հանգչի: Իսկ աս սիրուն պղտիկ աղջկին ո՞վ է, աւելցուց տիկինը՝ Մաննիկին նայելով, որն որ երկչոտութեամբ մը Հեղինէին քովը կը կենար:

— Անկապ մեր բարեկամին որդեգիրն է: Տիկինն էրկանն երեսը սկսաւ նայել՝ այնպիսի կերպով մը, իբր թէ ըսել ուզէր որ կատակ կ'ընէ:

Կատակ չեմ ըներ, ըսաւ վաճառականը՝ անոր միտքն իմանալով: Հեղինէ աս աղջկին իրօք իրեն որդեգիր առած է:

Աս ըսելէն ետեւ՝ աղախին մը կանչեց, ըսաւ որ զՄաննիկ դուրս տանի:

Հիմակ առանձին ենք, շարունակեց Պր. Ռիշարտոյ՝ ամուսնոյն, ա՛լ հետաքրքրութիւնդ շուտ մը գոհ կ'ընենք, ամէն բան կ'իմանաս:

Տիկինը քիչ մը զովացուցիչ ճաշակելիք բերել եւ սեղանին վրայ դնել տալով, Հեղինէին քովը նստեցաւ: Օրիորդն ալ սկսաւ իր պատմութիւնը: Բայց երբ որ զՄաննիկ որդեգիր առնելու բրած որոշման եկաւ, դարձեալ չկրցաւ խօսքը յառաջ տանիլ:

Հիմայ խօսելու կարգն իմն է, ըսաւ վաճառականը: Բարեկամին Աստուծոյ եւ մեր վրայ վստահանալով, մեծ բարեգործութիւն մ'ըրբէ:

Ետքը Հեղինէին եւ Մորոյ մօրմէն լսածներուն համեմատ պատմեց թէ ինչպէս Մաննիկ Հեղինէին Աննա դպրեկին եւ անոր շինծու եղբօրն աղջկին է. եւ թէ ինչ պատճառաւ օրիորդը զանկալ իրեն որդեգրած է:

Ի՛նչ, գոչեց տիկինը՝ Հեղինէին դառնալով, աս բանն ինձի յայտնելու կը վախնայիք: Բայց, սիրելի բարեկամս, կը կարծէք թէ ես Աստուծոյ տեսչութեան վրայ վստահութիւն չունիմ: Չէ, չէ. աղէկ գիտեմ որ բարեգործութիւն մը երեք անվարձ չիմար. եւ թէ գլխաւորաբար որբոյ տրուած կերակրոյն կը պատշաճի ան առածը՝ թէ Ուր երկու հոգւոյ ուտելիք կայ, երեք հոգւոյ ալ կը գտնուի: Ասկից վերջը Մաննիկ մեր աղջկիկ կ'ըլլայ, ինչպէս որ մինչեւ հիմայ դուք էիք: Կը յուսամ որ ինքն ալ երախտագէտ կ'ըլլայ:

Հեղինէ այլայլութենէն պատասխան տալ չկարենալով, գորովով մը իր բարեկամին ձեռքը բռնելով ծնչեց: Տիկինը պղտիկ աղջկիկ նորէն ներս կանչել տուաւ եւ սիրով գրկելով, Ա՛լ ասկից վերջը մեր աղջկիկ պիտ'որ ըլլաս, մեր քովը մնաս, ըսաւ. եւ թէ խելօք կը վարուիս, ամէնքս զքեզ կը սիրենք:

Մաննիկ լալով տիկնոջ ձեռունները պագաւ եւ խոստացաւ որ աղէկ կենայ: Բարեսիրտ տիկինը զինքը նորէն գրկեց եւ առաւ էրկանը տարաւ, որն որ նոյնպէս զինքը շոյեց եւ փայփայեց: Ամէնքն ալ մեծ սրտի ուրախութիւն կը զգային, ինչպէս որ մարդս բարեգործութիւն մ'ըրած կամ վայելած ժամանակը կը զգայ:

Հեղինէ շուտ մը աղջկան համար խօսքն անկողին մը պատրաստեց: Եւ որովհետեւ զգեստները հոգացին ու հազցուցին:

Բայց Հեղինէին սրտին մէջ՝ Պր. Ռիշարտոյին իրեն համար բրած ծախքին գոնէ մէկ մասը հատուցանելու բաղձաւքը գեռ չէր մարած Սակայն ալ ամենեւին

յոթարուծիւն չէր զգար՝ իբրեւ դաստիարակուհի ուրիշ տուն մտնելու. որովհետեւ օտարաց հետ բնակած ժամանակը՝ չէ թէ միայն անոնց բնաւորութենէն զանազան կերպով նեղութիւն կրնար կրել, հապա նաեւ կը պարտաւորուէր Մաննիկէն բաժնուիլ, որուն այնպէս սէր կապած էր, որ իրեն մեծ ցաւ պէտք էր պատճառել՝ անկեց հեռու ըլլալը: Իսկ գիրք չինելով՝ վատաբերած ստակն այնչափ մեծ բան չէր, որ ինք զինքը նորէն գրաւոր զբաղմանց տայ:

Մոնրոպէր տիկնոջ քոչն եղած ատենը յաճախ նորաձեւ զգեստներ շինող կնոջ մը կ'երթար, ուր շատ մը աղջիկներ իրենց ձեռագործովը բաւական աղէկ վատակ կ'ընէին: Արդ երկայն մտածելէն ետքը՝ որոշեց որ նոյն կնոջ երթայ, իրմէ գործք առնու, եւ բերէ տունը գործէ: Ասով Մաննիկէն քովը կ'ըլլար, որն որ կամաց կամաց կրնար իրեն օգնել: Աս խորհուրդը նաեւ Ռիշարտայ տիկնոջ յայտնեց, որն որ միայն զինքը չվշտացնելու համար՝ հաւանեցաւ, միանգամայն ուղեց հետը մէկտեղ երթալ: Վաճառական կ'ինը Հեղինէին խնդրեց սիրով յանձն առաւ, եւ խոստացաւ որ շաբթէ շաբաթ իրեն գործք տայ:

Հեղինէ աս բանին յաջողելուն վրայ այնչափ ուրախացաւ, որ տուն դարձած ատեն՝ երեսները սովորականէն աւելի կենդանութիւն մ'առած էին:

Մաննիկ զինքը տեսնելուն պէս՝ ասոր միտ գնելով, ջնջեղ երեքք այսօրուան պէս կարծրած չէի տեսեր, ըսաւ՝ տղայական պարզամտութեամբ:

Որովհետեւ երկայն քալելով՝ քիչ մը տաքցայ, պատասխանեց Հեղինէ:

Իսկ անիկայ ինչ է, հարցուց պղտիկ աղջիկը՝ թեւեւ տակի ծրարը ցուցնելով:

— Տիկնոջ մը համար կարելու բաներ են:

— Ո՛հ, ինչպէս կը բաղձայի որ ես ալ կարենայի կար կարել:

— Ի՞նչ է կ'ուզես, կրնաս սորովի:

— Հատ սիրով: Դուք ինծի սորվեցուցէք: Մորոյ մայրը զիս այնչափ չէր հոգար, անոր համար իր քովը բան մը չկրցայ սորովի:

— Աղէկ է, ես քեզի կը սորվեցնեմ, որպէս զի կարենաս որ մը ինծի օգնել:

— Աս կերպով կրնամ քիչ մը բան ալ վատակել. եւ երբ որ զգեստս կը հիննայ, առանց Ռիշարտայ տիկնոջ ծախք ընել տալու իմ ստակովս կը գնենք:

— Հոգ մ'ըներ. Ռիշարտայ տիկինը զքեզ շատ կը սիրէ: Քեզի համար հիմակ ըրածը՝ միշտ սիրով կ'ընէ, եթէ դուն ալ իրեն երախտագէտ ըլլաս:

— Կը տեսնէք՝ որ վրաս ինչպէս գոհ կ'ըլլայ: Թեւ մ'ուզէք՝ հիմակունէն ինծի կարելու բան մը տուէք, կը ջանամ աղէկ կարել, եւ ետքը իրեն կը ցուցնեմ: Հեղինէ սիրուն աղջիկը գրկեց, եւ ամէն բան կարգի դնելէն ետքը, զինքը քովը նստեցնելով, դուրաւ կարելու բան մը տուաւ ձեռքը:

Մաննիկ այնպէս փութով ու մտադրութեամբ սկսաւ գործել, եւ շուտ մը այնպէս յառաջ գնաց, որ քիչ օրէն՝ Հեղինէին իրօք կ'օգնէր:

Երկուքը մէկտեղ ասանկ աշխատած ժամանակ՝ Հեղինէ մէկ կողմանէ պղտիկ աղջկան սիրտը կրօնական նիւթերու մէջ կը կըթէր:

Այսպէսով բաւական ժամանակ անցած էր, մէյ մ'ալ օր մը ան գրավաճառը՝ որուն Հեղինէ իր յառաջունան ձեռագիրները ծախած էր, իրեն այցելութեան գալով, Օրիորդ, ըսաւ, շատերը ձեր վերջին գրքին վրայ այնչափ հաճութիւն ցուցուցին, որ կու գամ աղաչելու, որ նոյն ոճով ուրիշ գիրք մ'ալ շինէք: Յանձն կ'առնուք:

— Հաստատուն պատասխան չեմ կրնար տալ, Պարոն, որովհետեւ՝ ինչպէս կը տեսնէք՝ անկէ դիւրին եւ ապահով վատակ բերող գործքի մը կը զբաղիմ:

— Մատուցիդ նոյն ձեռագործին զբաղեցուցած ատեննիդ՝ կրնաք նաեւ մտքերնուդ մէջ գրքի մը ծրագիրը հանել, եւ մէջընդմէջ՝ մտածմունքնիդ թղթի անցընել:

Հեղինէ վայրկեան մը մտածելէն վերջը, Նիմ գալէս վեր, ըսաւ, գրուածքի մը կը զբաղէի, որն որ կարելի է՝ ձեզի հաճոյ կ'ըլլայ: Բայց հրատարակելու մտք գրած չըլլալով, միայն ծրագրած էի:

— Նիմ ի՞նչ է:

— Նիմ քաղաքին եւ անոր հնութեանց պատմութիւնը:

— Հատ աղէկ: Նայեցէք որ լմնցընէք. եւ եթէ ձեր վերջին գրուածքին պէս աղէկ կ'ըլլայ, իւրաքանչիւր թերթին երկ' երկու ոսկի կու տամ:

Հեղինէ ուրախ սրտով ձեռք զարկաւ գրուածքը կարգաւորելու, եւ ամիսուան մը մէջ լմնցուց՝ առանց ձեռագործին ալ բոլորովին մէկդի ձգելու:

Ձեռագիրը գրավաճառին տարած ժամանակ, գրատունը շատ բաղմութիւն ըլլալով, ստիպեցաւ սպասել: Մաննիկ՝ որ հետը գացած էր, տղայական հետաքրքրութեամբ ստեպ պատուհանէն կը նայէր: Վերջապէս Հեղինէին դառնալով, Նայեցէք, Օրիորդ, ըսաւ, նայեցէք, դուրսը Պարոն մը կայ, որն որ երկայն ատենէ վեր կեցած՝ ձեզի կ'ընայի: Կարծես թէ կ'ուզէ ձեզի հետ խօսիլ:

Միտ մի դնեք, պատասխանեց Հեղինէ, առջեւի գրքերը թղթատելը յառաջ տանելով:

— Նայեցէք, նայեցէք, հիմակ աւելի կը մտենայ:

Հեղինէ գլուխը դարձուց, բայց մարդ չտեսաւ:

— Տեսա՞ր որ սխալէր ես, սիրելիս:

— Չէ, չէ, չեմ սխալած. բայց երբ որ դուք դէպ ի դուռ նայեցաք, Պարոնը կուսկը դարձուց, գնաց:

Հեղինէ աղջկան խօսքերուն մեծ մտադրութիւն չըրաւ, եւ իր կարգը գալով, գրավաճառին քովը գնաց:

Կը յուսամ, Օրիորդ, որ ասիկայ վերջինը չ'ըլլար, ըսաւ իրեն գրավաճառը՝ ձեռագիրն առնելով: Գրուածքնիդ հոս առանձին կը դնեմ, որ ամենէն յառաջ աչքէ անցընեմ, եւ լմնցընելուս պէս՝ ստաւ կը կը խաւրեմ:

Հեղինէ քաղաքավարութեամբ շնորհակալ եղաւ, եւ ուրախ սրտով տուն դարձաւ, վասն զի կը յուսար որ աս կերպով

օր մը կարող կ'ըլլայ թէ իր եւ թէ Մաննիկին ապրուստը հոգալ:

Սկսաւ նորէն իր ձեռագործը յառաջ տանիլ, մէկ կողմանէ ալ ուրիշ նիւթ մը գտնելու կը զբաղէր եւ վերջապէս գտաւ: Բայց անակնկալ եւ արտաբոյ կարգի դէպքեր նոյն գրուածքը շինելուն արգելք եղան:

Աս դէպքերը պատմէին յառաջ՝ պէտք է որ ընթերցողներուն հաստատուն բան մը զրուցենք Կարոյսին վիճակին վրայ:

ԲՆՆԱՍՏԵՂԺՈՒԿՆ

Ի Ժ Ն Ո Ւ Ն Դ Տ Ե Ա Ռ Ն

Լուս լեր, Երկին, եւ միտ դիր. Ի զարմացման կաց, Երկիր:

Սիրով լըցեալ Աստուած գայ, Լինել մանուկ եւ տղայ:

Ի բաց աստի երթ խաւար, Ճմարտութեան լեր աւար, Տնտեսութեան, բամ, Որդւոյն Որ կատարել գայ զբան դրոյն:

Ըհչաւարակ գիշերաւ, Ասող ի Կուսէ մեղ ծընաւ. Կայր դը ուրեք՝ որ յուսայր Ունել զԱստուած իւր եղբայր:

Ին որ իշխէն ընդհանուր, Ընդ պաղատան ըզմբուր, Ընդ բնիկերի Նա խօսուն, Առնոյր զանբան զանասուն:

Չարմանալի է Բանին Խոնարհութիւնն յետին. Չաստուածեղէն դիր ըզկարգ Հանգէպ վայրին այն անարգ:

Հովը խտաշունչք տեղի տուք. Մի խտաշունչք ձերոց դուք Տայք Բերստոսի, ո՛հ, տանել, Որ կամի այս իշխանել:

Եկայք, Հովը երջանիկը, Առ Կենարարն մատիք. Պագէք մարդկան ի Կուսէ Երկիր՝ Ծնելոյն ի Կուսէ:

Ա՛ղբ բանական՝ դուք մարդիկ, Առ սուրբ հրեշտակս փոյթ մատիք. Խառնել ժամ է եւ զերդ ձեր Ընդ զըւարթնոց դուռդ յեթեր:

Եկայք, եկայք միասուն Ի Յիսուսի սուրբ միտքն. Բերցուք առ մեր քաղցրը Տէր, Սիրոյ զազնիւ բզնւէր:

